

УДК 351.82

[https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-4\(22\)-147-155](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-4(22)-147-155)

Іванова Вікторія Миколаївна,

кандидат економічних наук, докторант кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 03057, м. Київ, вул. Академіка Ромоданова, 12/2, <https://orcid.org/0000-0003-4980-0765>

ЕКОНОМІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджується сутність, цілі, завдання економічної дипломатії у контексті реалізації національних інтересів України. Зокрема, в Стратегії зовнішньополітичної діяльності України зазначено, що дипломатична служба активізує роботу для побудови мирної, безпечної та успішної України, яка посідає гідне місце серед європейських демократій.

Встановлено, що питанням економічної дипломатії присвячено достатню кількість робіт вітчизняних науковців, що свідчить про особливу її роль у досягненні загальнодержавних цілей. В той же час, наразі відсутня єдність поглядів на сутність економічної дипломатії, що дозволяє трактувати її досить різнопланово.

З'ясовано, що основними завдання економічної дипломатії є: сприяння торгівлі та інвестиціям; покращення функціонування ринків; скорочення коштів й ризиків транскордонних трансакцій; запровадження міжнародних стандартів; забезпечення прав державної та приватної власності; розвиток міжнародних телекомунікаційних, енергетичних й транспортних систем; створення відповідного політичного клімату.

Виявлено, що використання методів економічної дипломатії сприяло появі та веденню, так званих, гібридних війн. В той же час, Україна має абсолютно інші умови, за яких розв'язання реальної війни щодо нашої держави привело до активізації діяльності та використання різнопланових інструментів економічної дипломатії на арені небойових дій.

Зроблено висновок про те, що в умовах повномасштабного російського вторгнення на територію України, одним з важливих інструментів боротьби з країною-агресором стали методи та інструменти економічної дипломатії. Україна спільно з іншими країнами світу розробили декілька пакетів санкцій, відновили експорт товарів з портів та території України і далі працюють над реалізацією національних інтересів в усіх сферах життєдіяльності нашої держави.

Ключові слова: економічна дипломатія, національна безпека зовнішньоекономічна безпека, публічне управління, повномасштабне вторгнення росії на територію України, гібридна війна.

Ivanova Viktoriia Mykolayivna,

PhD in Economics, doctoral student of Global and National Security Department Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, 03057, Kyiv, street Academician Romodanov, 12/2, <https://orcid.org/0000-0003-4980-0765>

ECONOMIC DIPLOMACY AS A MECHANISM FOR ENSURING FOREIGN ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

Abstract. The article examines the essence, goals and tasks of economic diplomacy in the context of the realization of Ukraine's national interests. In particular, the Strategy of Foreign Policy of Ukraine states that the diplomatic service will intensify work to build a peaceful, safe and successful Ukraine, which occupies a worthy place among European democracies.

It has been established that a sufficient number of works of domestic scientists are devoted to the issue of economic diplomacy, which testifies to its special role in achieving national goals. At the same time, there is currently no unity of views on the essence of economic diplomacy, which allows it to be interpreted quite diversely.

It was found that the main tasks of economic diplomacy are: promotion of trade and investments; improving the functioning of markets; reduction of costs and risks of cross-border transactions; introduction of international standards; ensuring state and private property rights; development of international telecommunications, energy and transport systems; creation of an appropriate political climate.

It was revealed that the use of economic diplomacy methods contributed to the emergence and conduct of so-called hybrid wars. At the same time, Ukraine has completely different conditions under which the resolution of a real war against our state led to the intensification of activities and the use of various tools of economic diplomacy in the arena of non-combat operations.

It was concluded that in the conditions of a full-scale Russian invasion of the territory of Ukraine, the methods and tools of economic diplomacy became one of the important tools of the fight against the aggressor country. Ukraine, together with other countries of the world, developed several packages of sanctions, resumed the export of goods from the ports and territory of Ukraine, and continue to work on the realization of national interests in all areas of life of our state.

Keywords: economic diplomacy, national security, foreign economic security, public administration, full-scale invasion of Russia on the territory of Ukraine, hybrid war.

Постановка проблеми. В умовах стрімкого розвитку світової економіки, активного впливу глобалізаційних процесів на господарський уклад, формування міжнародних та міждержавних організацій, об'єднань, корпорацій, всі без винятку країни змушені ставати максимально відкритими для залучення інвестицій, капіталів, переміщення трудових ресурсів, сировини тощо. Сучасна економічна система не має іншого шляху ефективного функціонування, як відкриття власних кордонів, стирання умовних меж і відповідно пошуку шляхів захисту національних інтересів в умовах неволеного часу.

Друга половина ХХ століття стала часом стрімкого розвитку політики, коли з метою запобігання великим війнам політичні діячі різних країн шукали можливі шляхи узгодження різновекторних інтересів на міжнародній арені, розробляли механізми забезпечення національної безпеки, працювали над створення умов для розвитку та змін. Важливу роль за таких обставин почала відігравати дипломатія як особливий інструмент реалізації національних інтересів, а вже в межах функціонування різних напрямів дипломатії особливе місце відводилося саме економічній дипломатії.

В Стратегії зовнішньополітичної діяльності України зазначено, що дипломатична служба активізує роботу для побудови мирної, безпечної та успішної України, яка посідає гідне місце серед європейських демократій [7]. Саме тому вважаємо, що економічна дипломатія створює передумови та реалізує завдання для забезпечення розвитку держави, сприяє інтеграції України до загальноєвропейського

простору, забезпечує захист національних інтересів у сфері національної та зовнішньоекономічної безпеки держави. Це, в свою чергу, обумовлює актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні глобалізаційні процеси суттєвим чином змінюють правила здійснення міжнародної діяльності, взаємодію між окремими країнами та організаціями, способи досягнення цілей та національних інтересів. Саме тому, у широкого загалу науковців все більше інтересу викликає економічна дипломатія як ефективний інструмент реалізації зовнішньої політики. Серед вітчизняних дослідників окремі питання, присвячені економічній дипломатії, розглядали: Н.Антонова, В.Барановська, Н.Грушинська, В.Кухарик, Н.Левченко, О.Мамалига, І.Рошко, Л.Тихончук, К.Фліссак, О.Шаров та інші. На нашу думку, актуальним є доповнення наявних наукових матеріалів питаннями взаємозв'язку економічної дипломатії та зовнішньоекономічної безпеки як важливої складової національної безпеки України.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження сутності економічної дипломатії як механізму забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «дипломатія» бере свій початок ще з часів Стародавньої Греції. Поступово розвиваючись та еволюціонуючи, дане поняття набуло сучасного змісту, відповідно до якого означає діяльність Уряду та спеціальних органів зовнішніх зносин щодо здійснення зовнішньої міжнародної політики держави [3].

Досить вдало зазначає Ч.Фріман, що «дипломатія – це мистецтво примушування інших грати у вашу гру за вашими правилами» [12]. Вважається, що дипломатія є антагонізмом до поняття «війни», тобто це використання невійськових методів, інструментів, механізмів для вирішення різних завдань зовнішньої політики, забезпечення зовнішньоекономічної діяльності, реалізації національних інтересів на міжнародній арені. Здебільшого держави, що не мають достатньої кількості ресурсів для ведення повномасштабної війни або обмежені в своїх діях міжнародним правом використовують дипломатичні інструменти для реалізації цілей зовнішньоекономічної діяльності.

Сутнісно поняття дипломатії характеризується набором різних підходів, а тому в межах нього виокремлюють різні види та підвиди. В рамках даного дослідження актуальним є виокремлення особливостей здійснення економічної дипломатії з метою реалізації національних інтересів у зовнішньоекономічній сфері України.

Вітчизняні науковці в своїх працях досліджують різні аспекти економічної дипломатії. Зокрема, К.Фліссак зазначає, що економічна дипломатія – це взаємопов'язана та спільна діяльність органів державної влади і різнорівневих підприємницьких структур та фінансово-економічних установ, спрямована на відстоювання національних економічних інтересів, забезпечення конкурентних переваг і створення сприятливих умов у зовнішньоекономічній діяльності для вітчизняної економіки з використанням дипломатичних механізмів та ін-

струментів [11, с. 71-72]. На думку О. Шарова, економічна дипломатія являє собою сплав економіки та політики, доведений до рівня прийняття та реалізації управлінських рішень, за допомогою і посередництва яких здійснюється співробітництво та суперництво у сучасному світі, визначають форми й методи розвитку та вдосконалення ринкової економіки [13, с. 8].

Н.Грущинська у статті «Економічна дипломатія як потужний інструмент подолання конфліктогенності країн» розкриває питання економічної дипломатії як актуальної форми забезпечення національної безпеки та інструменту подолання конфліктогенності країн [2, с. 85]. Ми погоджуємося з думкою В.Барановської, яка вважає, що економічна дипломатія – це найважливіший важіль зміцнення міжнародної конкурентоспроможності країни, отримання конкурентних переваг на світовому ринку [1, с. 25].

Для України наразі актуальними є позиції О.Мамалиги з визначенням економічної дипломатії як використання Урядом для досягнення своїх цілей наявних у нього в розпорядженні економічних засобів тиску [6], та Л.Тихончук акцентує увагу на тому, що економічна дипломатія є засобом реалізації зовнішньоекономічних інтересів учасників міжнародних відносин й офіційна діяльність органів державного управління з реалізації механізмів зовнішньоторгової політики [10].

Загалом зазначимо, що питанням економічної дипломатії присвячено достатню кількість робіт вітчизняних науковців, що свідчить про особливу її роль у досягненні загальнодержавних цілей. В той же час, наразі відсутня єд-

ність поглядів на сутність економічної дипломатії, що дозволяє трактувати її досить різнопланово.

В цілому економічна дипломатія будь-якої держави має наступні цілі [4]:

- захист економічних інтересів країни та прав суб'єктів підприємницької діяльності в державі перебування;

- сприяння розвитку торговельно-економічних зв'язків, залученню іноземних інвестицій у пріоритетні сфери економіки і виконанню міжнародних договорів країни, укладених із державою перебування;

- інформування органів державної виконавчої влади про цінову, податкову, тарифну політику, яку проводить держава перебування стосовно товарів, що експортуються;

- підготовка висновків щодо доцільності імпорту товарів та послуг, залучення кредитів із держави перебування, виходячи із запропонованих державою перебування цін, тарифів, кредитних ставок тощо.

Основні завдання економічної дипломатії полягають у тому, щоб [13, с. 15]:

- сприяти торгівлі та інвестиціям;
- покращити функціонування ринків;

- скоротити кошти й ризики транскордонних трансакцій;

- запровадити міжнародні стандарти;

- забезпечити права державної та приватної власності;

- розвивати міжнародні телекомунікаційні, енергетичні й транспортні системи;

- створити відповідний політичний клімат, який дасть змогу досягти зазначених вище цілей.

Ефективна реалізація цілей і завдань економічної дипломатії приводить до зниження напруження у економічних питаннях між державами, об'єднаннями держав та союзами. Однак, для сучасного світу характерними є тенденції значної економічної та політичної залежності між окремими країнами. Зокрема, О.Шаров вказує на те, що «зростання економічної взаємозалежності в останні десятиріччя все більше розмиває різницю між внутрішньою та зовнішньою економікою» [13, с. 36]. Це означає, що в сучасних умовах все складніше забезпечувати реалізацію національних інтересів у зовнішньоекономічній сфері, самостійно визначати напрями зовнішньополітичної діяльності та інструменти роботи економічної дипломатії. Особливо це характерно для невеликих держав, що перебувають у полі впливу глобальних гравців на міжнародній арені.

Основними чинниками, що активізують економічну дипломатію в таких умовах є [13, с. 36]:

- 1) загальне зростання обсягів світової економіки та глобалізація сучасної економіки;

- 2) загострення глобальних проблем, для вирішення яких потрібні значні матеріальні ресурси, а для акумуляції та використання останніх – міжнародна співпраця;

- 3) поява у світовій економіці нових активних субнаціональних акторів;

- 4) розвиток регіональних економічних інтеграційних об'єднань;

- 5) зростання ролі та політичного впливу національного капіталу в країнах – «нових лідерах», які намагаються відігравати помітну роль у світовій політичній та економічній системах.

Економічна дипломатія є комплексною категорією, яка поділяється на окремі складові. Залежно від поставлених цілей виділяють торговельну (комерційну), фінансову, інвестиційну, енергетичну, продовольчу, екологічну та інші напрями. Залежно від зовнішніх чинників той чи інший напрям економічної дипломатії може бути більш актуальним в конкретних умовах. Зокрема, беручи до уваги історичні та геополітичні особливості розвитку України, її економічні відносини з економічними партнерами та сусідніми країнами, варто зазначити, що тривалий час найбільш затребуваними для національної економіки були інструменти енергетичної дипломатії. Україна завжди була залежна від постачання енергетичних ресурсів з рф, а тому вартість таких ресурсів часто ставала предметом різних неефективних економічних угод, не вигідних домовленостей, військово-політичних контрактів. Зрештою, саме такі контракти суттєвим чином впливали на забезпечення національної безпеки України і в результаті призвели до політичної кризи між Україною та рф та повномасштабного вторгнення росії на територію України у лютому 2022 року.

Починаючи з 2022 року, цілі і завдання української економічної дипломатії суттєвим чином трансформувалися. В умовах війни, ведення бойових дій, бомбардування міст, сіл, підприємств, організацій, фермерських господарств всі зусилля вітчизняної дипломатії спрямовані на активізацію економічних методів впливу на країну-агресора. Завдяки ініціативі та зусиллям Президента України, максимально злагодже-

ним діям Офісу Президента України та Уряду, Міністерства закордонних справ та інших органів державної влади у тісній співпраці з міжнародними організаціями, стратегічними партнерами, урядами іноземних держав вдалося розробити та запровадити шість пакетів санкцій, що застосовуються до економіки рф.

Основні санкції стосуються енергетичного (нафтового, газового, вугільного), банківського, фінансового, транспортного, технологічного секторів, візової політики, заборони або обмежень торгової діяльності, персональних санкцій щодо великої кількості чиновників та високопосадовців, персональних санкцій щодо президента росії – В.Путіна тощо. Цей перелік постійно уточнюється, допрацьовується, залежно від наявної ситуації на фронті. Однак, зазначимо, що без активної ролі української економічної дипломатії досягнути таких домовленостей було б неможливо.

Вже сьогодні відомо про негативний вплив прийнятих санкцій на економіку рф. Зокрема, санкції на імпорт фактично зупинили власне виробництво в росії. Іноземні компанії, які пішли з рф, генерували 40 відсотків ВВП [5]. 70% банківської системи рф (в активах), уряд і головні державні компанії більше не можуть отримувати додаткове фінансування на ринках капіталу ЄС. Заборона імпорту російського вугілля зачіпає четверту частину всього російського світового експорту вугілля, що становить 8 мільярдів євро втрати доходів на рік для росії [9]. Значних втрат російська економіка зазнає і в інших сферах, щодня втрачаючи кошти, ресурси, можливості для розвитку тощо. Як слушно за-

значає Репкін О., в сучасних умовах відбувається «беспрецедентна економічна блокада та глобальна депутатізація» [8].

Таким чином, вітчизняна економічна дипломатія працює над забезпеченням національної та зовнішньоекономічної безпеки зокрема. Одним з найважливіших досягнень стало відновлення експорту українського зерна з українських портів. У зв'язку з активними бойовими діями, мінуванням значної частини акваторії Чорного моря, руйнуванням торгової інфраструктури, українські зернові культури врожаю 2021 року були заблоковані у портах. Українській політичній та економічній дипломатії спільно з військовим керівництвом держави знадобилися близько п'яти місяців, щоб розблокувати окремі порти та розпочати процес вивозу зерна до різних країн світу. І таким чином, реалізувати механізми забезпечення зовнішньоекономічної безпеки через експортні інструменти.

Вважається, що використання методів економічної дипломатії сприяло появі та веденню, так званих, гібридних війн. Як зазначає О.Шаров, невідповідно деякі інструменти економічної дипломатії (як бізнес-аналіз або конкурентна розвідка) доволі близькі до невійськових, але й недипломатичних заходів, на кшталт економічного або промислового шпигунства [13, с. 11]. Україна ж має абсолютно інші умови, за яких розв'язання реальної війни щодо нашої держави призвело до активізації діяльності та використання різнопланових інструментів економічної дипломатії на арені небойових дій.

Висновки. Отже, підводячи підсумки даного дослідження, зазначимо, що економічна дипломатія є одним з основних інструментів реалізації зовнішньоекономічної політики в сучасних умовах, захисту національних інтересів в економічній сфері, взаємодії з іншими державами на міжнародній арені, забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України тощо.

Економічна дипломатія керується чіткими цілями, завданнями, має власний інструментарій та є ефективною в умовах ведення гібридних війн. В той же час, сучасні українські реалії свідчать про те, що в умовах повномасштабного російського вторгнення на територію України, одним з важливих інструментів боротьби з країною-агресором стали методи та інструменти економічної дипломатії. Україна спільно з іншими країнами світу розробили декілька пакетів санкцій, відновили експорт товарів з портів та території України і далі працюють над реалізацією національних інтересів в усіх сферах життєдіяльності нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барановська В.М. Роль економічної дипломатії у зовнішньоекономічній діяльності країни. *Економіка та держава*. № 2, 2012. С. 24-26.
2. Грущинська Н.М. Економічна дипломатія як потужний інструмент подолання конфліктогенності країн. *Економічний нобелівський вісник*. 2016, № 1 (9). С. 85-90.
3. Дипломатія. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970—1980). URL: <http://sum.in.ua/s/dyplomatiya>

4. Економічна дипломатія. URL: <http://kimo.univ.kiev.ua/DKS/22.htm>

5. Княжицький М. Абрамович, санкції і втрати Росії. URL: <https://espresso.tv/abramovich-sanktsii-i-vtrati-rosii>

6. Мамалига О. О. Трансформація економічної дипломатії в міжнародних економічних відносинах. URL: http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2015_30/

7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»: Указ Президента України №448/202. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>

8. Репкін О. Як економічна дипломатія допомагає Україні перемогти у війні з росією. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/12/685629/>

9. Санкції, запроваджені ЄС щодо Росії через вторгнення в Україну. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-solidarity-ukraine/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_uk

10. Тихончук Л. Х. Трансформація функцій державного управління в сфері регулювання міжнародної економічної діяльності. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1258>

11. Фліссак К.А. Економічна дипломатія. Навч. посіб. Тернопіль: «Новий колір», 2013. 440 с.

12. Фриман Ч. Дипломатия – утраченное искусство? *Россия в глобальной политике*. 2015. № 5. URL: <https://globalaffairs.ru/issues/2015/5/>

13. Шаров О. М. Економічна дипломатія: основи, проблеми та перспективи: монографія; Національний інститут стратегічних досліджень. Київ: НІСД, 2019. 560 с.

REFERENCES:

1. Baranovska, V. M. (2012). Rol ekonomichnoi diplomatii u

zovnishnoekonomichnii diialnosti krainy [The role of economic diplomacy in the foreign economic activity of the country]. *Ekonomika ta derzhava – The economy and the state*, 2, 24–25 [in Ukrainian].

2. Hrushchynska, N. (2016). Ekonomichna dyplomatiiia yak potuzhnyi instrument podolannia konfliktohenosti krain [Economic diplomacy as a powerful tool for overcoming the conflict potential of countries]. *Ekonomichniy nobelivskiy visnyk – Economic Nobel Herald*, 1 (9), 85-90 [in Ukrainian].

3. Dyplomatiiia. Slovyk ukrainskoi movy. Akademichnyi tlumachnyi slovyk (1970–1980) [Diplomacy. Dictionary of the Ukrainian language. Academic explanatory dictionary (1970–1980)]. Retrieved from <http://sum.in.ua/s/dyplomatija> [in Ukrainian].

4. Ekonomichna dyplomatiiia [Economic diplomacy]. Retrieved from <http://kimo.univ.kiev.ua/DKS/22.htm> [in Ukrainian].

5. Kniazhytskyi, M. Abramovych, sanktsii i vtraty Rosii [Abramovich, sanctions and losses of Russia]. Retrieved from <https://espresso.tv/abramovich-sanktsii-i-vtrati-rosii> [in Ukrainian].

6. Mamalyha, O. O. Transformatsiia ekonomichnoi dyplomatii v mizhnarodnykh eko-nomichnykh vidnosynakh [Transformation of economic diplomacy in international economic relations]. Retrieved from http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2015_30/ [in Ukrainian].

7. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy «Pro Stratehiiu zovnishnopolitychnoi diialnosti Ukrainy»: Ukaz Prezydenta Ukrainy №448/202 [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine «On the Strategy of Foreign Policy of Ukraine»: Decree of the President of Ukraine №448 / 202]. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017> [in Ukrainian].

8. Riepkyn O. Yak ekonomichna dyplomatiiia dopomahaie Ukraini peremohty u viini z rosiieiu [How economic diplomacy helps Ukraine to win the war with Russia].

Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/12/685629/> [in Ukrainian].

9. Sanktsii, zaprovadzheni YeS shchodo Rosii cherez vtorhnennia v Ukrainu [Sanctions introduced by the EU against Russia due to the invasion of Ukraine. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-solidarity-ukraine/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_uk [in Ukrainian].

10. Tykhonchuk, L. Kh. (2018). Transformatsiia funktsii derzhavnoho upravlinnia v sferi rehuliuвання mizhnarodnoi ekonomichnoi diialnosti [Transformation of public administration functions in the sphere of regulation of international economic activity]. *Derzhavne upravlinnia: udosko-nalennia ta rozvytok –*

Public administration: improvement and development, 6. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1258> [in Ukrainian].

11. Flissak, K.A. (2013). Ekonomichna dyplomatiia [Economic diplomacy]. Ternopil: «Novyi kolir» [in Ukrainian].

12. Friman, CH. (2015). Diplomatiya – utrachenne iskusstvo? [Diplomacy – a lost art?] *Rossiia v global'noj politike – Russia in global politics*, 5. Retrieved from <https://globalaffairs.ru/issues/2015/5/> [in Russian].

13. Sharov, O. M. (2019). Ekonomichna dyplomatiia: osnovy, problemy ta perspektyvy [Economic diplomacy: basics, problems and prospects]: Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Kyiv: NISD [in Ukrainian].